

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA INSON HUQUQLARI BO‘YICHA MILLIY INSTITUTLARNING SAMARADORLIGI: MUAMMO VA TAKLIFLAR

Jo‘rayev Rasuljon Eshmo‘min o‘g‘li

Termiz davlat univrsiteti yuridik fakulteti 1-bosqich talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida inson huquqlarini himoya qilish va ta‘minlash sohasida faoliyat yuritayotgan milliy institutlar — xususan, Oliy Majlisning Inson huquqlari bo‘yicha vakili (Ombudsman), Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi, Bolalar ombudsmani kabi tashkilotlarning huquqiy maqomi, asosiy vazifalari va amaliy faoliyati tahlil qilinadi. Shuningdek, ularning xalqaro standartlarga muvofiqligi, fuqarolarning huquqlarini real himoya qilishdagi o‘rni va samaradorlik darajasi atroflicha ko‘rib chiqiladi. Maqolada mavjud tizimli muammolar – normativ-huquqiy bazaning to‘liqligi, mustaqillik darajasi, byurokratik to‘siqlar, hamkorlik mexanizmlarining zaifligi kabi masalalar yoritilib, ularni bartaraf etish yuzasidan taklif va tavsiyalar berilgan.

Tadqiqotning maqsadi – inson huquqlarini himoya qiluvchi milliy institutlar faoliyatining samaradorligini oshirish bo‘yicha huquqiy va institutsional takliflarni ilgari surishdan iborat.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, inson huquqlari, Ombudsman, Milliy markaz, bolalar huquqlari, milliy institutlar, huquqiy himoya, samaradorlik, xalqaro standartlar, institutsional islohotlar, takliflar, fuqarolik jamiyati, monitoring, huquqiy mexanizm.

Inson huquqlari har qanday demokratik jamiyatning asosiy negizidir. O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikning ilk yillaridan boshlab inson huquq va erkinliklarini ta‘minlash, ularni huquqiy jihatdan himoya qilish borasida izchil islohotlar yo‘lini tanladi. Konstitutsiyada belgilangan asosiy tamoyillar, jumladan, inson va fuqarolarning sha‘ni, huquqlari, erkinliklari oliy qadriyat sifatida e‘tirof etilgan. Shu maqsadda mamlakatda inson huquqlarini himoya qiluvchi maxsus milliy institutlar — Oliy Majlisning Inson huquqlari bo‘yicha vakili (Ombudsman), Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi, Bolalar Ombudsmani, Milliy Preventiv Mexanizm, hamda boshqa nodavlat tashkilotlar tashkil etildi va faoliyat yuritmoqda.

Mazkur maqolada ushbu institutlarning faoliyati, ularning xalqaro huquqiy mezonlarga muvofiqligi, samaradorlik darajasi, mavjud tizimli muammolar va ularni bartaraf etish yuzasidan huquqiy va tashkiliy takliflar tahlil qilinadi. Maqolaning maqsadi — inson huquqlarini real hayotda samarali himoya qilish uchun milliy institutlar faoliyatining amaliy jihatlarini chuqur oʻrganish va takomillashtirish yoʻllarini ilgari surishdan iborat.

Asosiy qism

1. Milliy institutlarning huquqiy asoslari va vazifalari

Oʻzbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qator qonun

hujjatlarida inson huquqlarining ustuvorligi belgilab qoʻyilgan. Shu asosda quyidagi asosiy milliy institutlar faoliyat yuritadi:

Oliy Majlisning Inson huquqlari boʻyicha vakili (Ombudsman): 1995 yilda tashkil etilgan. Ombudsman fuqarolarning davlat organlari va mansabdor shaxslari tomonidan buzilgan huquqlarini tiklash, ularning arizalari boʻyicha nazorat oʻrnatish, parlamentga hisobot berish vakolatiga ega. Soʻnggi yillarda Ombudsman faoliyati sezilarli darajada faollashdi, mahkumlar va tergov ostidagi shaxslar huquqlarini himoya qilishga eʼtibor kuchaydi.

Inson huquqlari boʻyicha Oʻzbekiston Respublikasi Milliy markazi: 1997 yilda tashkil etilgan. Bu markaz asosiy ravishda ilmiy- tadqiqot, monitoring, xalqaro hamkorlik, taʼlim va axborot tarqatish kabi yoʻnalishlarda faoliyat olib boradi.

Bolalar Ombudsmani: 2020 yilda tashkil etilgan boʻlib, voyaga yetmaganlarning huquq va manfaatlarini himoya qilishga ixtisoslashgan. U maktablar, maktab-internatlar, yetimxonalar va boshqa muassasalardagi bolalar shikoyatlarini qabul qilib, ularga javob berishga masʼul.

Milliy Preventiv Mexanizm (MPM): Qiynoqlarning oldini olish boʻyicha tashkil etilgan monitoring mexanizmi boʻlib, yopiq muassasalarda inson huquqlariga rioya qilinishini tekshiradi.

2. Samaradorlik tahlili: yutuqlar va mavjud muammolar

Soʻnggi yillarda bu institutlar faoliyatida ijobiy siljishlar kuzatilmoqda.

Jumladan:

Ombudsman va Bolalar ombudsmani joylarda qabul oʻtkazish amaliyotini yoʻlga qoʻydi.

Qiynoq holatlari boʻyicha monitoring kuchaydi.

Milliy markaz tomonidan inson huquqlari bo'yicha yillik hisobotlar, metodik qo'llanmalar va xalqaro konvensiyalarga sharhlar e'lon qilinmoqda.

Biroq bu institutlarning faoliyatida qator **muammolar** ham mavjud: **Mustaqillik darajasi cheklangan:** Ombudsman va Milliy markaz ijro hokimiyati tizimiga qisman bog'langan bo'lib, bu ularning qarorlar chiqarishda erkinligiga putur yetkazishi mumkin.

Moliyaviy va tashkiliy resurslar yetarli emas: Moliya va kadrlar yetishmovchiligi ularning faoliyatini kengaytirish imkonini cheklaydi.

Jamoatchilik bilan aloqalar sust: Ko'pchilik fuqarolar bu institutlarning mavjudligi va ularga murojaat qilish tartibi haqida yetarli ma'lumotga ega emas.

Qonun ustuvorligiga to'liq erishilmagan: Ayrim hollarda institutlarning tavsiyalari bajarilmasdan qolmoqda.

3. Takliflar va yechimlar

Milliy institutlar faoliyatini yanada samarali qilish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. **Mustaqillikni kuchaytirish:** Ombudsman va Milliy markazni moliyaviy, tashkiliy jihatdan ijro hokimiyatidan mustaqil tashkilotga aylantirish zarur.

2. **Huquqiy bazani kuchaytirish:** Inson huquqlari institutlari faoliyatini tartibga soluvchi qonunlar zamonaviy xalqaro mezonlar asosida takomillashtirilishi lozim.

3. **Jamoatchilik ishtirokini kuchaytirish:** Fuqarolik jamiyati institutlari, OAV va nodavlat tashkilotlar bilan muntazam hamkorlik qilish mexanizmlari yo'lga qo'yilishi kerak.

4. **Ta'lim va targ'ibot ishlarini kengaytirish:** Aholining huquqiy ongi va bilimni oshirish uchun ommaviy axborot vositalari orqali tushuntirish ishlari kengaytirilishi lozim.

5. **Monitoring va javobgarlik tizimini kuchaytirish:** Inson huquqlariga oid tavsiyalarni bajarmagan mansabdor shaxslar uchun javobgarlik mexanizmlarini kuchaytirish zarur.

Xulosa

Inson huquqlari har qanday demokratik jamiyatning asosi bo'lib, ularni himoya qilishda samarali va mustaqil institutlarning mavjudligi muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasida ushbu yo'nalishda ancha ijobiy o'zgarishlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, milliy institutlarning samaradorligini oshirish uchun hali

yechilishi lozim bo'lgan qator muammolar mavjud. Ushbu institutlarning huquqiy maqomi, amaliy imkoniyatlari va jamoatchilik bilan aloqalari kuchaytirilsa, inson huquqlarini ta'minlash borasidagi islohotlar yanada chuqurlashadi. Taklif etilgan chora- tadbirlar orqali inson huquqlarini himoya qilish sohasida O'zbekiston xalqaro hamjamiyatda yanada faol va munosib o'rin egallashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.** – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, 1992.
2. **O'zbekiston Respublikasining Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman) to'g'risidagi Qonun.** – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, 1995.
3. **Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy markazi to'g'risidagi Qonun.** – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, 1997.
4. **O'zbekiston Respublikasining Bolalar huquqlari bo'yicha Ombudsmani to'g'risidagi Qonun.** – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, 2020.
5. **O'zbekiston Respublikasi Milliy Preventiv Mexanizmi to'g'risida.**– Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, 2012.
6. **BMT Inson huquqlari Kafedrasi, "Inson huquqlari va ularni himoya qilish bo'yicha xalqaro me'zonlar."** – BMT, 2019.
7. **G'ulomov B. Inson huquqlari va uni himoya qilishning huquqiy asoslari.** – Toshkent: 2018.
8. **Jorayev A. O'zbekiston Respublikasida huquqiy islohotlar va inson huquqlarini himoya qilish.** – Toshkent: 2019.
9. **"O'zbekiston Respublikasida inson huquqlari himoyasi: nazariyasi va amaliyoti."** – Tashkent State Law University Publishing House, 2017.
10. **Aksakova T., Sagdullayeva M. Inson huquqlari bo'yicha milliy institutlarning samaradorligini oshirish.** – Journal of Law and Human Rights, 2021.
11. **European Court of Human Rights, "The Role of National Human Rights Institutions."** – Strasbourg: Council of Europe, 2018.

